

Харченко І.І.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри державно-правових

дисциплін та українознавства

Сумський національний аграрний університет

М. Суми, Україна

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ

Термінологічна лексика посідає важливе місце в словниковому складі української літературної мови, оскільки є показником рівня розвитку в суспільстві наукової мови, а отже, і науки загалом. Досконалість, багатство та стабільність термінологічної лексики свідчать про науковий прогрес у певній галузі знань, а також про можливості конкретної мови виражати нові наукові поняття. Система термінів кожної науки становить сукупність взаємопов'язаних елементів, які створюють стійку єдність і цілісність.

Проблеми визначення природи термінів як знаків спеціальних понять, виявлення дериваційного потенціалу термінологічної лексики, дослідження загальних тенденцій розвитку терміносистем перебували й досі перебувають у центрі уваги багатьох дослідників. Серед українських мовознавців проблеми формування та функціонування термінів опрацьовують Т. І. Панько, Т. Р. Кияк, І. М. Кочан, А. В. Крижанівська, Г. П. Мацюк та ін.

Подвійна природа терміна (з одного боку, термін є членом лексичної системи, а з іншого – штучно створеним знаком) зумовлює паралельне існування двох наукових поглядів на термінологію. Прихильники першого погляду розглядають термінологію в межах загальноповживаної мови, але як окрему галузь (А. В. Крижанівська, Л. О. Симоненко). Вони вважають, що термінологія розвивається на ґрунті національної мови. Терміни розглядають як елемент загальноповживаного словникового складу, а точніше, як функціональний різновид мови. Прихильники протилежного напрямку відокремлюють терміни від

загальноовживаних слів (О. В. Суперанська, Н. О. Подольська). Ці вчені вважають, що терміни принципово відрізняються від слів загальноовживаної лексики. На наш погляд, не можна від'єднувати терміни від загальноовживаної лексики. Тому що багато термінів є не лише специфічними словами, а широкоовживаними в загальній мові, проте в особливій функції.

У термінологічній енциклопедії подано таке визначення терміна: «Термін (від. лат. *terminus* – межа) – слово чи сполука, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі знань чи людської діяльності» [4, с. 617].

Термін, як і будь-яка інша лексична одиниця, виконує певні функції в тексті. Татаринів В.А. зазначає: “...склад функцій терміна залишається до цього часу невизначеним” [5, с. 337]. Існують різні погляди мовознавців щодо досліджуваного питання. Функціональний підхід до вивчення термінів розпочав Г.О. Винокур, відомий його погляд на термін як слово в особливій функції [1, с. 436]. Найбільш ґрунтовно положення Г.О. Винокура щодо сутності терміна, на нашу думку, розвинув В.М. Лейчик, який запропонував розглядати термін як тришарову лексичну одиницю певної терміносистеми.

Базою для терміна слугує лексична одиниця мови, з якої він походить, та є так званим мовним субстратом терміна. Співвіднесеність його з професійним (спеціальним) поняттям утворює логічний суперстрат терміна. А між ними розташовуються змістові та формальні ознаки, що й утворюють термінологічну сутність терміна [2, с. 30–31].

Також немає спільної думки дослідників щодо узагальнених вимог до терміна. Узагальнюючи різні погляди, Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк наводять такий перелік: однозначність (або тенденція до однозначності), точність семантики, незалежність від контексту, стилістична нейтральність та відсутність експресивності, номінативність, наявність дефініції, системність [3, с. 146–147].

Фахівці в галузі термінології вважають, що «ідеальний» термін не повинен мати синонімів. Однак цілком позбавитися багатозначності не можна, оскільки

лексичний склад мови постійно розвивається. Відповідно в багатьох терміносистемах синонімія – досить поширене явище.

Отже, виходячи з того, що терміни як мовний субстрат використовують лексичні одиниці загальноновживаної мови, ми проаналізували основні функції, які виконують термінологічні одиниці в мові.

Репрезентативна чи, як її ще називають, номінативна функція лексичних одиниць полягає в номінації певних понять, предметів, явищ тощо. Будь-яке слово мови називає (позначає) щось. Специфіка реалізації цієї функції в термін полягає в тому, що він позначає спеціальне поняття певної сфери людської діяльності: науки, техніки, виробництва. Часто зауважують про репрезентативний характер терміна, оскільки він часто не називає, а представляє певне поняття [2, с. 64].

Сигніфікативна функція полягає у здатності термінів виражати відмінні риси, змістове поняття про певний клас предметів. Кожному терміну притаманна певна дефініція, тлумачення, яке всесторонньо відбиває властивості позначуваного предмета. Сьогодні досить поширеною є наявність кількох дефініцій одного терміна, оскільки одні й ті ж самі терміни мають здатність переходити з однієї терміносистеми в іншу, або набувати нових відтінків значень залежно від удосконалення або видозміни вже існуючих і позначуваних ними об'єктів. Терміни являють собою динамічний шар лексики, знаходяться у постійному русі й зазнають певних модифікацій залежно від змін властивостей означуваного об'єкта.

Сутність комунікативної функції полягає в передачі між суб'єктами певної змістовної інформації за допомогою слів із встановленням зворотного зв'язку. Комунікативну функцію ще називають інформаційною, навчальною, інформативно-пізнавальною тощо. Ця функція взагалі притаманна всім лексичним одиницям.

Також варто відзначити функцію – когнітивну або гносеологічну, що визначається як властивість мовних одиниць «встановлювати зв'язок мисленнєвих процесів з процесами вивчення дійсності, передавання знань» [5, с.

239], або іншими словами – застосування мовних одиниць для вираження своїх думок або передачі мовними засобами явищ навколишньої дійсності.

Отже, ми можемо зробити висновок, що терміни існують не самостійно, а утворюють складну систему понять, визначень та функціональних одиниць, які не лише номінують об'єкт, але й несуть певне інформаційне навантаження та володіють певними властивостями для сприйняття, звідки проявляється їх когнітивна функція. Також термінам притаманні всі функції, що їх виконують лексичні одиниці загальнонавчальної мови, але ці функції мають деякі додаткові відтінки та особливості. Деякі функції, наприклад, гносеологічна та класифікаційна, притаманні саме термінам, а не іншим лексичним одиницям. Це пояснюється більш свідомим та глибоким процесом пізнання навколишнього світу науковцями та фахівцями, а властивість термінів концентрувати знання про предмети та явища професійної діяльності та їхнє відповідне систематизування сприяють оптимізації та успішності комунікації в спеціальних сферах.

Список використаних джерел:

1. Винокур Г. О. Избранные работы по русскому языку. Москва: Наука, 1959. 492 с.
2. Лейчик В. М. Терминоведение. Предмет, методы, структура. Москва: ЛКИ, 2006. 256 с.
3. Панько Т. І. Українське термінознавство: підр. для студ. гуманітар. спец. вищ. навч. закл.]. Львів: Світ, 1994. 214 с.
4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.
5. Татаринов В. А. Общее терминоведение: энциклопедический словарь. Москва: Моск. лицей, 2006. 527 с.